

SÖYLEŞİ-Karşılaştırmalı Perspektiften Türkiye’de Laiklik Anlayışları ve Laikliğin Geleceği /1

3 Temmuz 2016

Koç Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Murat Somer ile “periyodik olarak tartışılan bir konu” olarak laiklik, Türkiye’de laikliğe yüklenen anlamlar ve bir arada yaşamının gereği olarak Türkiye’de nasıl bir laikliğe ihtiyaç olduğu üzerine konuştuk. Röportaj, Doç. Dr. Murat Somer’in Türkiye’de demokratik laikliğin nasıl yer edinebileceğine dair önerileri, Türkiye’de farklı kimlik gruplarına yaklaşımlar, laikliğin inşasında örnek alınabilecek ülkeler ve Avrupa’daki mevcut laiklik modelleri üzerine paylaşımları ile devam etti. Üç bölüm olarak yayınlanacak olan röportajın ilk bölümünü paylaşıyoruz...

Laiklik, Türkiye’de neredeyse periyodik olarak tartışılan bir konu. Peki “laiklik” Türkiye’de oturmuş bir kavram mı, farklı toplum kesimlerine ne ifade ediyor?

Laiklik, Arap ülkelerinden farklı olarak Türkiye’de oldukça oturmuş bir terim. İçerik olarak olmasa da bir ad, işaret, ilke olarak böyle. Arap ülkelerinde laiklik, ifade edilmesinden siyaseten kaçınılan, sömürgecilikle özdeşleşmiş batılı ve yabancı bir kavram olarak görülüyor. Siyasilerce kullanıldığında borç hanesine yazılacak türden bir şey olarak görülüyor. O yüzden farklı terimler üretmeye çalışıyorlar. Türkiye’de öyle değil. Türkiye’de genel anlamda oldukça oturmuş bir ilke. Hem Cumhuriyet’in bir kazanımı, hem de Osmanlı döneminde başlayan toplumsal ve siyasal bazı gelişmelerin üzerine inşa olduğu için oldukça sağlam. Sömürgecilerin veya işgalcilerin getirdiği düşünülen bir kavram değil. Ama yasal ve kurumsal içeriğine gelince muğlaklık ve ayrışma var.

Basit şekliyle, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması ve Cumhuriyet temalarına karşılık geliyor. Bir de bunun yanında, ayrıştırıcı olabilen yani farklı kesimler için farklı ve bağdaşması zor anlamları var. Hayat tarzı ve ideolojiyle örtüşebiliyor. Bir kesim için laiklik cumhuriyetçi (veya büyük harfle Cumhuriyetçi yani Atatürk’ün cumhuriyetinin savunusu) ve batılı anlamda toplumsal dönüşüm, modernleşme ve bunun bütün getirdikleri anlamına geliyor. Kişisel dindarlığı kucaklasa da kamusal dindarlığa kuşkuyla bakan bir ideal toplum anlayışına. Siyasal İslam’ın hitap ettiği bir kesim içinse biraz din karşıtlığı, her türlü gelenekseli reddeden, köksüzleştiren batılılaşma olarak anlaşılıyor. Bu tür farklı algılamalar uzlaşmayı zorlaştırıyor ve sorgulanmalı, yeni anlatılar geliştirilmeli. Ama gerçeğin farklı yüzlerinden beslenen bu imajları tamamen birbirine yaklaştırmak da mümkün değil. O yüzden uzlaşma kurumlar, haklar ve özgürlükler üzerinde olmalı. Bir kesim bu uzlaşmayı cumhuriyetçi değerler veya laik özgürlükler üzerinden içselleştirirken diğerleri İslami değerler ve dinî özgürlükler temelinde benimseyebilir. Her kesimin aynı gerekçelerle içselleştirmesi gerekmez.

Bir kesim için laikliğin din karşıtlığı anlamına gelebildiğinden bahsettiniz. Peki dinsel hassasiyetleri daha baskın olan kesimler için böyle yekpare bir laiklik tanımı var mı, yoksa bu grup içerisinde farklı laiklik anlayışları var mı?

Mutlaka var. Önce belki şundan bahsetmekte fayda olabilir: Siyasal İslamcı hareketler Türkiye’de başından beri laikliğin kendisine karşı olmadıklarını ama Türkiye’de uygulanan otoriter laikliğe karşı olduklarını iddia edegeldiler. En azından son yıllara dek anaakım siyasal İslamcılık için böyle oldu bu. Ama ben bunun altının doldurulmadığını düşünüyorum. Çünkü “Bu otoriter olmayan laiklik nedir?”, diye sorulduğunda sadece dinin—ve burada da çoğunluk

dinin–daha “serbest” olduğu bir devlet-din ilişkisi anlaşılageldi. Serbestlik ve özgürlük bence farklı mefhumlar. Dinî “özgürlük” (yani seçme hakkı ve imkânı) insanların inancı seçmeme özgürlüğünü ve dinin devletten bağımsızlaşmasını da içermeli. Bu önerilmedi. Yani otoriter olmayan laiklik deyince, çoğunluk dininin devletin de aktif desteğiyle daha kısıtsız ve rahatça yaşanması anlamında, dinî serbestlik anlaşıyor. Gayrimüslimlerin özgürlüklerine ya da özerkliklerine daha çok açık olma (bu gruplar azınlık konumunda kaldığı sürece) anlamını da kapsayabiliyor bu.

Fakat tüm bunlar, siyasal İslamcıların eleştirdikleri otoriter laikliğin karşıtı olması gereken özgürlükçü bir laiklik anlayışına karşılık gelmiyor. Çoğunluk dinine mensubiyet duyan insanların, azınlık olarak gördükleri grupların özgürlüklerini tam olarak tanınması anlamına gelmiyor. Yani siyasal İslamda böyle altı doldurulmuş ve sağlam, özgürlükçü bir laiklik anlayışı yok.

Ama bunun ötesinde muhafazakâr kesim içerisinde daha potansiyel-özgürlükçü veya liberal diyebileceğimiz bir kanat ile daha devletçi diyebileceğimiz bir kanat var. Yani oradaki içi doldurulmamış laiklik anlayışı da yekpare değıl. Bir kesim için laiklik, aslında (mevcut) devlet vesayetindeki laikliğin daha İslami bir versiyonu diyebiliriz. Yani dini serbestliklerin devletin imkanlarını kullanarak, toplumun daha çok dindarlaştırılması için kullanılmasına yatkın olabilen, bunda bir problem görmeyen bir anlayış var. O yüzden bu versiyon devletle iç içe olmak, devlete sahip olmak, devleti kontrol etmek istiyor. Türkiye’deki laikliğin temel kurumlarına, sahip olduğu yetkilere, imkanlara karşı değıl. Onların çoğunluk dininin lehine daha çok kullanılmamasına karşı. Dini özgürlükleri de o şekilde anlıyor. Türkiye’deki laiklik modelinin devlete tanıdığı yetkilerin, imkânların, kurumların, çoğunluk dininin daha serbestçe yaşanması, daha çok korunması için kullanılması şekilde anlıyor.

Bir de devletten daha özerk, yani devlete daha az ihtiyaç duyan, kendi kendine örgütlenen dindarlıklar var. Yani “Devlet bize karışmasın, biz istediğimiz gibi yaşayalım” diyen bir versiyon da var. Bu kesim felsefi olarak olmasa da pratik ve eğilim açısından özgürlükçü laikliğe daha açık. Fakat şöyle bir handikap var: Türkiye’de devlet çok güçlü olduğu için ve her şeye çok fazla karıştığı için, belki bu yüzden belki de bir tercih olarak, Türkiye’deki İslami hareketlerin de çoğu devletle simbiyotik ilişkiler kurmayı tercih etmiş, kurmuş. İhaleler almışlar, Diyanet İşleri içerisinde örgütlenmişler, bürokrasi içerisinde örgütlenmişler. Ve dolayısıyla devletle patronaj ilişkileri kurmuşlar. Bu patronaj ilişkileri kurulduğu için de, gerçek anlamda devletten özgür değıller. Özgür olmadığınız zaman da özgürlükçü laikliği savunamıyorsunuz. Çünkü özgürlükçü laikliği savunduğunuz takdirde, gerektiğinde devleti eleştirebilmeniz gerekiyor, devleti kısıtlamanız gerekiyor. Eğer devletten mali özerkliğiniz yoksa, ona bağımlıysanız devleti eleştiremezsiniz.

Türkiye’de laiklik anlayışının tepeden inmece olduğu, halk tarafından talep edilen bir demokrasi hareketiyle benimsenmediği yönünde görüşler mevcut. Türkiye toplumunu “laiklik talebi baskın değıl” diye tanımlamak mümkün mü? Ya da sizce Türkiye’de laikliğe ilişkin sorunlar laikliğin “tabandan bir talep olmadan getirilmesi” ile ilişkilendirilebilir mi?

“Halktan gelmedi” demeyelim de, laik ve dindar siyasal aktörler arasında bir uzlaşma yoluyla gelmedi diyebiliriz. O zaman böyle bir halk hareketi beklenemezdi. Ama laiklik ilkesi tesis edilirken siyasal İslamcı ve muhafazakâr elitler masada yok. 1924 anayasası ve devrimleri de, 1961 de böyle. 1982’de ise Türk İslam sentezcisi bazı elitlere masada yer verilmiş. Bugün ise

laikliğin bir halk hareketi olmasının şartları mevcut ve demokrasi açısından elzem olduğu söylenebilir.

Türkiye'nin bir din devletine dönüşmesi, laiklik ilkesinin ilga olması, laikliğin kaldırılması yönünde halktan bir talep de yok Türkiye'de. Ama siyasette "talep" dediğimiz zaman bunu farklı derecelerde değerlendirmek lazım. Var olan toplumsal talepleri ve ihtiyaçları bir dile, programa dönüştürmek siyasal hareketlerin ve partilerin görevi. İnsanların sorunları vardır dillendirirler, "bu arayışlarınızın cevabı işte şöyle bir laiklik" deyip insanları ikna etmesi gerekenler onlar. Örneğin, kadınların mağduriyeti eşitsizliği varsa, "bu sorunu şöyle bir laiklik programı çözer, kadınları güçlendirecek eşit yapacak güvence budur" diyecek olanlar siyasal aktörler, örgütlenmeler. Halk açısından, geniş kesimlerin problemleri dile getirmesi, veya ufak ama örgütlü grupların bir şeyi güçlü bir şekilde istemeleri olabilir. Bir de talep etmeseler de çoğunluğun çok karşı olmadığı, direnç göstermeyecekleri şeyler olabilir.

Türkiye'de çoğunluk açısından bakıldığında, laikliğin kaldırılması, din ve devlet ilişkisinin temelden değişmesi şeklinde bir talep yok. Ama bunu isteyen siyasal hareketler var. Peki buna karşı ne kadar direnç var? Bu, çok da iyi bildiğimiz bir şey değil aslında. Çünkü insanların bu konuda ne kadar bilinçli oldukları önemli... İnsanlar bunu istemeseler de direnç gösterecek kadar önemsiyor mu? Önemsiyorlarsa aralarında ne kadar örgütlüler? Bu bir hareket haline dönüşmüş mü? Eğer ekonomik çıkarlarıyla laik devleti korumak arasında bir seçim yapmaları gerekirse laiklik için ne ölçüde fedakârlık yaparlar? Güvenlikle laiklik arasında bir seçim yapmaları gerekirse ne kadar fedakârlık yaparlar? Bunlar daha zor sorular. O konuda toplumun bölünmüş olduğunu söyleyebiliriz. Yani toplumun belli bir kesimi için laiklik gerçekten çok önemli ve birleştirici, toplayıcı bir kavram. Ama geri kalanı için olmayabilir.

Yani Türkiye'de farklı kesimler laikliğe farklı anlamlar yükleseler bile, çoğunluk, din ile devlet işlerinin tamamen birbirinden ayrılması yerine bu ilişkinin gevşetilmesine olumlu bakıyor ama aynı zamanda da laikliği sahipleniyor diyorsunuz, öyle mi?

Evet, ama siyaset öyle işlemeyebilir. Büyük çoğunluğun laikliği bir ilke olarak genel anlamda benimsediğini ve bunun kaldırılmasına karşı olduğunu ve bunu önemli bulduğunu söyleyebiliriz. Ama başka çıkarlarıyla çatıştığında onu ne kadar savunur, savunacak örgütlülüğü var mı, ortak bir dili var mı? Öte yandan, laiklik ilkesi ortadan kaldırılmadan, daha çok din adına kullanılan bir laikliğe çoğunluk ne kadar karşı? Bunun temel hak ve özgürlükleri için tehlikelelerinin farkında mı?

Peki laikliği desteklemeyen küçük kesim için konuşursak, sizce bu yaklaşımın temelinde ne var?

Laikliğe karşı çıkan grubun temelinde Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki özellikle elitler arasındaki güç mücadelesi ve bu dönemde dışlanmış olan İslami elitlerin bunu unutmaması var. Onların, aslında hep hakları olduklarına inandıkları ama ellerinden alındığını düşündükleri statüyü, gücü yeniden elde etme arzusu yatıyor. Fakat bu, kitlesel bir tabana sahip olan bir hissiyat değil. Sonuçta belli bir kesim içerisinde. Özellikle o dönemde baskıya uğramış, tasfiye edilmiş ulema katmanları, tarikat mensupları, tarikat liderleri, o dönemde İslami modernleşmeyi savunan, Milli Mücadele'ye destek vermiş olan kesim. İşte laikliğe olan tepkileri, bunun izdüşümü. Ama bunun kitlesel bir tabanı yok.

Peki bu kitlesel tabanı nasıl elde ediyor? Türkiye'de batılılaşmanın başladığı dönemden itibaren ortaya çıkmış olan bir kültürel kırılma var: Gelenekselcilik ve Batılı modernleşme,

batılılaşmacılık. Bunların arasında bir kültürel kırılma var. İşte bahsettiğim elit düzeyindeki siyasal İslamcı tepki, bu kültürel kırılmaya dayanarak, bu kültürel kırılma temasını işleyerek çok daha geniş bir tabana hitap edebiliyor ve daha kitlesel bir tabanın temsilcisi haline geliyor. Aslında kâğıt üstünde bunu sol siyaset de yapabilir ve geçmişte bir ölçüye kadar yapmış—çünkü ikinci sınıf görülmüş kesimleri temsil etmek aslında solun iddiası—ama siyasal İslamcılar yapıyor.

Peki siyasal İslamcıların temsil ettiği tepkiler haklı mı?

Tabii, haklı olduğu yönler var. Türkiye’deki laikleşme dediğimiz gibi oldukça otoriter bir laikleşme şeklinde başlıyor. İnsanlar mağdur olmuş, yüzyılların mirasını taşıyan kurumlar kapatılmış, kültürel kodlar dışlanmış. Ama ondan sonra laiklik kendi içerisinde ılımlılaşıyor. Yani 1920’lerdeki, 1930’lardaki laiklik de sabit kalmıyor. 1940’lardan itibaren, özellikle çok partili sisteme geçişle birlikte Türkiye’deki laik model de laik elitler de ılımlılaşıyorlar. Mesela din eğitimi daha serbest bir hale geliyor, kamusal alanda dinin ifade edilmesi çok daha kolay bir hale geliyor. Bu anlamda Türkiye’de Sovyetler Birliği’nde, Çin’de, komünist ülkelerde olduğu gibi bir din karşıtlığı hiçbir zaman olmadı, en baskıcı dönemlerde de İslami elitlerin tasfiyesi daha çok siyasal bir dışlanma ve devletçe belirlenen “makbul” sosyal yaşamda ezilme, yok etme değil (ama tabii bunlar da yeterince incitici o başka). Ayrıca dinin milli kimlik içerisindeki önemi her zaman kabul ediliyor. Eğitimdeki önemi, ahlâk açısından önemi her zaman kabul ediliyor. Fakat dini özgürlüklere, devletten bağımsız olabilen Sufi İslam’a baskı söz konusu. Bunlara getirilen tepkiler haklı.

Ama İslamcı anlatılara bakarsak, sanki Türkiye’de gerçekten Doğu Bloğu ülkelerinde olduğu gibi ateist bir yönetim varmış ve dine bu oranda bir baskı olmuş gibi bir anlam ortaya çıkıyor. Bu, tabii uzlaşmayı zorlaştırıyor. Ben sorunu aslında şurada görüyorum: Laiklik, Türkiye’de 1950’lerden itibaren pratikte ılımlılaşmış. İslami elitler devlete de iş dünyasına da girmiş. Fakat bu pratikteki ılımlılaşma İslami ve laik elitler arasındaki formel ve bilinçli bir uzlaşmaya yansımamış. Yani o pratikteki uzlaşma, kafalardaki uzlaşmaya dönüşmemiş. Kültürel kırılma aşılamamış. Bu iki kesim, gerçek anlamda birbirini tanımamış. Örneğin edebiyatta bile her iki kesimin kendilerine ait yazarları, şairleri var. Farklı şeyler okuyorlar. Pratikte aynı dünyanın üyeleri olsalar bile, kendilerini ayrı dünyalara ait olarak görüyorlar. Ve her ikisi de uzun vadede kazanacağını düşünmüş. Yani laik elitler de ılımlılaşsalar İslamcılara tavizler verseler de, modernleşmeyle, eğitimle, kalkınmayla zamanla kazanacaklarını ve kendi laik, ideal Türkiye, ideal dünya modellerinin kitlelerce benimseneceğini ve uzun vadede kazanacaklarını düşünmüşler. İslami elitler de aynı şekilde uzun vadede kazanacaklarını düşünmüşler. Yeterince serbest olup halka kendilerini anlatabildikleri zaman zaten kökü Müslüman olan toplumun kendilerine inanacaklarını ve uzun vadede kazanacaklarını düşünmüşler. Dolayısıyla uzlaşma ihtiyacı duymamışlar.

Bir de kültürel kodlarda 1920’lerdeki 30’lardaki Kemalist devrimler döneminden sonra da, siyasal ve entelektüel elitler geçmişimizle barışabilecek ve yüzleşebilecek, uzlaştırıcı reformlar yapamamış. Hatasıyla sevabıyla dil devrimini alfabe devrimini yapmışız, eğitim düzeyini yükseltmişiz. Peki 1950’lerden sonra neden, geçmişimizle (ancient regime ile) daha iyi daha kolay ilişki kurabilmemizi sağlayacak kültürel kodlara, sentezlere, kurumlara yeterince yatırım yapılmamış? Bu uzlaşmayı sağlayacak düzeyde düşünürler sanatçılar çıkmamış. Tartışmalar devrimcilikle karşı-devrimcilik arasında sıkışmış.

1920lerde ve 1930larda atılan adımlarla toplum üzerinde baskı kurulduğundan ve bu baskının bazı İslami çevrelerde tepki çektiğinden bahsettiniz. Bu adımlardan biri bazılarının göre tekke ve zaviyelerin kaldırılmasıydı. Bu yasakla en çok baskı görenlerden biri de Alevilerdi. Ancak sizin de bildiğiniz gibi pek çok çalışma Alevileri çoğunlukla laiklik yanlısı olarak konumlandırıyor. Peki laikliğe yaklaşımları bakımından İslamcı kesimle Aleviler arasında bu tip bir farklılaşmaya ne sebep oldu?

Bunun iki nedeni var. Birincisi, Aleviler tarih boyunca çoğunluğu Sünni olan bir toplumda yaşamışlar ve hep ezilmişler. Dolayısıyla Aleviler geçmişte daha fazla ezildikleri için, Cumhuriyet döneminde birtakım haksızlıklara uğramalarına rağmen, geçmişe oranla göreceli olarak daha hoşgörülü bir rejim altında yaşadıklarını düşünüyorlar. Dolayısıyla bunu tercih ediyorlar. Aleviler Sünni çoğunluk tarafından zaten hep ezilmişler, dolayısıyla Cumhuriyet döneminde göreceli olarak özgürleştikleri için, bu dönemde uğradıkları birtakım haksızlıkları sineye çekiyorlar. İkinci olarak, Alevilerin durumuyla kıyaslarsak Sünni kurumların hissiyatı ise çok daha farklı. Onlar zaten kendilerini Millet-i Hakime'nin bir üyesi olarak görüyorlar. Kendilerini temsil etmesi gerektiğini düşündükleri bir devlet tarafından kendilerine bunlar yapıldığı zaman, aslında sahip oldukları bir statüyü kaybettiklerini düşünüyorlar. Yani çok daha geriye gittiklerini düşünüyorlar. Bu yüzden onların hissiyatı daha farklı oluyor.

İslami elitlerin, kendi haklarının ya da ayrıcalıklarının ellerinden alınmasıyla laik elitlerle aralarında bir kültürel kırılma yaşadığından bahsettiniz. Bu kültürel kırılma hangi araçlarla ifade edildi? Bu noktada özellikle siyasilerin ve medyanın laikliği söylemsel olarak belirli etiketlere indirgeyip sık sık hedef göstermelerinin bir payı olduğunu düşünüyor musunuz?

Kültürel kırılma Osmanlı'dan beri batılılaşmanın ve Cumhuriyet'in kültürel devrimlerinin sonucu ve kitlesel. Orta sınıflar arasında da var. İslami elitlerin mağduriyeti bunun ötesinde, siyasal ve sosyal dışlanmayla ilgili..

Laiklikle ilgisine gelince.. Laikliği belki de en çok benimseyen, en çok savunan bazı kesimler de bunu maalesef daha ideolojik anlamda anlayabiliyorlar ve bir hayat tarzı olarak da anlayabiliyorlar. Yani inananın da inanmayanın da özgürlüklerinin güvencesi olan, tarafsız bir devlet anlamında görmekten çok, bir hayat tarzının savunusu olarak görebiliyorlar. Tabii bundan da bir kesim kültürel nedenlerle rahatsız olabiliyor ve kendi kodlarına sarılıyor.

Ayrıca her iki kesim de kendini daha samimi anlamda dindar görebiliyor -ki bu da çok tehlikeli bir şey. Çünkü bu, insanlara bir haklılık duygusu veriyor. Yani örneğin laik kesimle konuşulduğunda gerçek Müslümanların kendileri olduğunu söyleyebiliyorlar. "Diğer kesim dini istismar ediyor, biz daha samimi dindarız, onlar samimi değil" diyebiliyorlar. Tabii bu suçlamaların haklı olduğu çok örnek var, ama genelleyince karşı tarafta bir güvensizlik yaratıyor. Karşı tarafta ise televizyonlarda medyada çok laiklik karşıtı veya Cumhuriyet karşıtı söylem var. Her zaman ismi konmasa bile aslında Cumhuriyet'in kazanımlarının aleyhine, bu kadar çok laiklik karşıtı anlatıların ortaya çıkartılması tehlikeli bir şey. Çünkü altı o kadar sağlam olmayan ve uzlaşmaya dayalı olmayan bir tercih kısa zamanda değişebilir. Ve bu konuda çok dezenformasyon, bilgi kirlenmesi var. İlk başta Siyasal İslamcılar, "Biz laikliğe karşı değiliz, demokratikleştirmek istiyoruz", diyorlardı. Bu şekilde laik kesimden de çok destek aldılar. Özgürlükçü laik kesimden, liberal kesimden çok destek aldılar. Ama bir süre sonra söylemleri, "Laiklik demokrasi için gerekli değil; laiklikle İslam bir arada olmaz", yönünde söylemlere de dönüştü. "Cumhuriyet'in kazanımları şunlar şunlardır ama şu konuda

yanlış yapmıştır, biz bunları düzeltmek istiyoruz, reformdan geçirmek istiyoruz”, demek yerine Cumhuriyet’in her yaptığıının kötü olduğuna yönelik söylemlere dönüştü.

Tabii bu çok tehlikeli çünkü çok ilkel ve doğru bir şekilde uygulanmasa bile laiklik ilkesi sayesinde kazanılmış çok önemli şeyler var Türkiye’de. Bunlardan bir tanesi kadınların göreceli özgürlüğü, kadın-erkek eşitliği... Özellikle hukuksal anlamda birtakım reformlar yaparken bunun çok daha kolay olması, dünyada işleyen birtakım uygulamaların, yasaların, kurumların çok daha kolay şekilde Türkiye’ye getirilmesi. Bunu mesela bir Mısır’la karşılaştırsak, orada hukukun temel kaynaklarından bir tanesinin İslam olması gerekiyor anayasal olarak. Bu pratikte ne anlama geliyor? Yeni bir yasa yapılacağı zaman—diyelim ki AB üyelik reformları kapsamında—yeni bir kurum getirileceği zaman bunun İslamla çelişmemesi gerekiyor. Peki buna kim karar verecek? Buna bir kurum, ulemadan bir kesim karar verecek. Tabii dinin de tek bir anlayış biçimi yok, ama “İslam, hukukun kaynaklarından biridir” dediğiniz zaman, neyin İslam’a uygun, neyin uygun değil olduğuna karar vermesi gereken bir siyasal merci yaratılması gerekiyor. O zaman bu merci bunu uygun görebilir veya uygun görmeyebilir. Yani ekstra bir duvar yaratmış oluyorsunuz. Siyaset biliminde veto oyuncusu denilen bir aktör ortaya çıkıyor. Halbuki Türkiye’de Avrupa Birliği reformlarını düşünelim. Laiklik ilkesi sayesinde Avrupa Birliği reformlarını, insan yararına uygulamalarını Türkiye’de yapmak çok daha kolay çünkü buna meclis ya da seçilmiş hükümet ulemaya sormadan meşru olarak karar verebiliyor.

Röportaj: Didem Seyis, Alper Şükrü Gencer

<http://ps-europe.org/tr/karsilastirmali-perspektiften-turkiyede-laiklik-anlayislari-ve-laikligin-gelecegi/>